

УДК 330.3:332

Павлішина Ніна Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

Pavlishyna Nina

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Zaporizhzhia Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-7715-9202

Кочнова Ірина Валентинівна

старший викладач

Національний університет «Запорізька політехніка»

Kochnova Iryna

Senior Lecturer

Zaporizhzhia Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-4811-6814

**ПРОГНОЗ ТА НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)
FORECAST AND DIRECTIONS FOR PROVIDING THE
DEVELOPMENT OF THE SOCIO-DEMOGRAPHIC COMPONENT
INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE REGION (ON THE EXAMPLES
OF ZAPORIZHZHIA REGION)**

Анотація. У статті визначено основні завдання інклюзивного розвитку як сучасної платформи формування моделі сталого зростання економіки; проаналізовано залежності між показниками соціально-економічного розвитку та якості (комфортності) життя для мешканців

міст України; досліджено еластичність динаміки розвитку регіону (на прикладі Запорізької області). Проаналізовано основні тенденції та особливості соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку регіону (на прикладі Запорізької області). Обґрунтовано першочергові заходи для досягнення цілей інклюзивного розвитку регіону.

В умовах глобалізації особливу значимість міст набуває взаємозв'язку конкурентоспроможності країни та людського розвитку, оскільки конкурентоспроможність країни стає інструментом росту життєвого рівня та соціального добробуту суспільства.

Соціально-демографічна ситуація в тій чи іншій країні характеризує відтворення населення країни у просторовій та часовій визначеності. Забезпечення умов розвитку народонаселення України має розглядатися як один із найпріоритетніших національних інтересів в основах державної політики та національної безпеки.

Соціально-демографічний базис сучасної української нації формується під впливом тенденцій, властивих для суспільства зі зруженим відтворенням населення – скорочення чисельності населення у працездатному віці та зростання частки старших вікових груп у його структурі, що призводить до формування низки соціальних ризиків, пов'язаних з недостатньо ефективним функціонуванням систем соціального захисту та охорони здоров'я.

Оцінювання передумов і досягнень під час переходу економіки України до інклюзивного розвитку й вироблення пропозицій щодо формування засад для нової якості економічного зростання набуває особливої актуальності після виходу Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», у якій наведено результати адаптації 17 глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), більшість з яких спрямована на розв'язання проблем інклюзії, враховуючи специфіку національного розвитку. За цих умов актуалізуються нові вимоги до вироблення державної політики

економічного зростання і структурних трансформацій у форматі структурних реформ в економіці. Особливої уваги потребують регіональні аспекти інклюзивності, оцінювання яких у нових вимірах, відмінних від ВВП [1, с. 2], є необхідною передумовою розроблення обтунтованих стратегій і заходів.

Ключові слова: *інклюзивне зростання, соціально-демографічна складова, регіональний розвиток, демографічне навантаження, економічне зростання.*

Summary. *The article defines the main tasks of inclusive development as a modern platform for the formation of a model of sustainable economic growth; the dependencies between indicators of socio-economic development and quality (comfort) of life for residents of Ukrainian cities were analyzed; the elasticity of the dynamics of the region's development was investigated (on the example of Zaporizhzhia region). The main trends and features of the socio-demographic component of the inclusive development of the region are analyzed (on the example of Zaporizhzhia region). Priority measures to achieve the goals of inclusive development of the region are substantiated.*

In the conditions of globalization, the relationship between the country's competitiveness and human development takes on special significance, since the country's competitiveness becomes an instrument for increasing the standard of living and social well-being of society.

The socio-demographic situation in one or another country characterizes the reproduction of the country's population in spatial and temporal certainty. Ensuring conditions for the development of the population of Ukraine should be considered as one of the highest priority national interests in the foundations of state policy and national security.

The socio-demographic basis of the modern Ukrainian nation is being formed under the influence of trends characteristic of a society with a narrow

reproduction of the population - a reduction in the number of the working-age population and an increase in the share of older age groups in its structure, which leads to the formation of a number of social risks associated with insufficiently effective functioning of the social protection and health care systems.

Assessing the prerequisites and achievements during the transition of Ukraine's economy to inclusive development and developing proposals for the formation of the foundations for a new quality of economic growth becomes especially relevant after the release of the National Report «Sustainable Development Goals: Ukraine», which provides the results of the adaptation of 17 global sustainable development goals (SDGs), most of which are aimed at solving the problems of inclusion, taking into account the specifics of national development. Under these conditions, new requirements for the development of the state policy of economic growth and structural transformations in the form of structural reforms in the economy are being updated. Regional aspects of inclusiveness require special attention, the assessment of which in new dimensions other than GDP [1, p. 2] is a necessary prerequisite for the development of sound strategies and measures.

Key words: *inclusive growth, socio-demographic component, regional development, demographic burden, economic growth.*

Постановка проблеми. Аналіз нинішньої соціально-демографічної ситуації в Україні свідчить про глибоку демографічну кризу, що склалася внаслідок як соціально-економічних проблем в економіці країни, так і поширення соціально значущих захворювань серед населення. Проведений аналіз соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку регіону дозволяє відмітити значну кількість проблем, які притаманні кожній зі складових.

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню проблеми інклюзивного зростання, формування інклюзивного суспільства та розвитку інклюзивного ринку праці присвячені наукові праці багатьох зарубіжних та українських вчених, а саме: Д. Аджемоглу, Д. Робінсон [2], З.М. Бедос [3], Дж. Подеста [4], С. Голандер [5] та інш. О.Д. Прогнімак описав перешкоди та перспективи інклюзивного розвитку України [6]. Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, К. В. Дзензелюк описали методичний підхід до інтегрального оцінювання інклюзивного розвитку, урахувавши міжнародні стандарти та національні пріоритети; визначили, що інтегральний показник варто використовувати на національному та регіональному рівнях [7]. А.В. Базилюк, О.В. Жулин запропонували методику розрахунку індексу інклюзивного зростання яка є розширеною і дозволяє комплексно оцінити вплив усіх соціально-економічних факторів та сконцентрувати увагу на тих показниках, які гальмують або стимулюють інклюзивний розвиток у країні [8].

Мета статті – висвітлення основних тенденцій та особливостей соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку регіону (на прикладі Запорізької області), а також окреслення оптимального напрямку вдосконалення їхнього розвитку, враховуючи регіональну специфіку.

Опис основного матеріалу дослідження. Існуючі багаторічні тенденції соціально-демографічного розвитку викликають в українському соціумі глибоке занепокоєння. Головний показник демографічної ситуації – загальна чисельність населення, яка постійно зменшується.

У межах цієї парадигми виникла та отримала значний інтерес і поширення концепція інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth). Інклюзивне зростання – це зростання, яке дозволяє залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності завдяки чому забезпечити більшій частині населення більш високий рівень життя [6, с. 188].

В умовах практичного вичерпання потенціалу традиційних чинників економічного зростання регіонів зростає необхідність ефективного використання їх внутрішнього соціально-демографічного потенціалу. Відповідно до принципу людиноцентричності, який покладено у стратегію розвитку Запорізької області до 2030 р. Пріоритетним напрямом є розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців Запорізької області.

Соціально-демографічна складова може бути оцінена за допомогою декількох показників: охорона здоров'я; демографічне навантаження; зайнятість населення; нерівномірність доходів і бідність населення.

Проведений аналіз соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку регіону дозволяє відмітити значну кількість проблем, які притаманні кожній зі складових. Зокрема:

Перший напрямок – сфера охорони здоров'я. Чисельність наявного населення Запорізької області, за оцінкою на 01.01.2022 становила 1638,5 тис осіб. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 27 народжених [9].

Мережа закладів охорони здоров'я первинного рівня надання медичної допомоги м. Запоріжжя складається з 7 центрів первинної медико-санітарної допомоги, до складу яких входять 67 амбулаторій сімейного лікаря, в т.ч. відокремлених – 34. Кількість населення, що обслуговується первинною ланкою за деклараціями, складає 518834 особи, них : 109202 – діти, 127019 – люди похилого віку [9].

Серед проблем у сфері охорони здоров'я у Запорізькій області можна виділити: високий рівень захворюваності на певні класи хвороб; низький рівень забезпечення сучасною апаратурою (зокрема діагностичною); низька укомплектованість закладів охорони здоров'я лікарями, особливо у сільській місцевості; відсутність системної моніторингової та

профілактичної роботи з протидії характерним для області захворюванням; проблеми технічного та організаційного характеру.

Наразі реалізується великий проект створення із Запорізької обласної лікарні медичного хабу. В його складі будуть ресурси медичних закладів, що дозволить створити комфортні умови для пацієнтів, об'єднати науку і медичну практику.

Другий напрямок – демографічне навантаження. Чисельність наявного населення Запорізької області, за оцінкою на 01.01.2022 становила 1638,5 тис. осіб. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 27 народжених [10].

Прогнозні сценарії наведено у табл. 1 та на рис. 1. Оптимістичний прогноз зроблено на основі найменшого значення показника скорочення населення за період 2000-2020 рр., песимістичний – відповідно. Відповідно до даних найменший коефіцієнт склав 0,996 (2012 р.), середній – 0,992, найбільший – 0,987 (2020 р.) Як видно, у кожному з випадків населення зменшується [11].

Таблиця 1

Прогнозна чисельність населення Запорізької області

Прогноз (сценарій)	Коефіцієнт зменшення чисельності населення	Кількість населення, тис. осіб					
		2000	2010	2020	2030	2040	2050
Оптимістичний	0,996	1970,2	1811,7	1684,3	1677,563	1670,85	1664,167
Реалістичний	0,992				1670,826	1657,76	1644,498
Песимістичний	0,987				1662,404	1640,79	1619,46

Джерело: сформовано автором на основі [11]

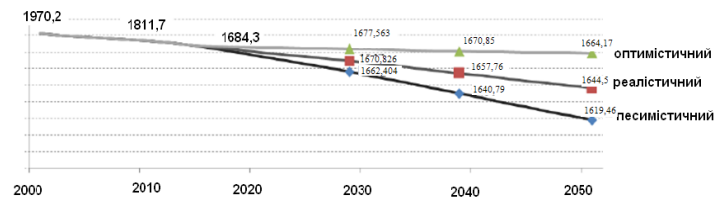

Рис. 1. Прогнозована чисельність населення Запорізької області до 2050 р. за різними сценаріями розвитку демографічних подій, тис.осіб

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Визначено що індикаторами демографічної ситуації є характер процесів природного та механічного руху населення. Відмічено, що у регіоні спостерігається: зменшення коефіцієнта народжуваності; переважання чисельності померлих над чисельністю народжених; старіння населення; негативне міграційне сальдо (має місці відтік робітників за кордон); депопуляція населення (переважно серед сільського населення).

Третій напрямок – зайнятість населення. Водночас кількість офіційно зареєстрованих безробітних зменшилася внаслідок зняття з обліку тих, які мігрували за кордон та були мобілізовані до лав ЗСУ. Наведена статистика також не враховує осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Окрім того, не всі безробітні зареєстровані у державній службі зайнятості. За оцінками Міністерства економіки, на початку 2023 р. чисельність безробітних становила 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – близько 4,2-4,8 млн осіб [12].

Оскільки на кінець 2022 року рівень безробіття неофіційно становив 36%, а інфляція досягла 26,6% [12]. Основними проблемами, що існують на ринку праці Запорізької області, є: зростання рівня безробіття та зменшення рівня зайнятості населення внаслідок повномасштабної війни в Україні; нестача якісних робочих місць з гідними умовами та оплатою праці; наявність дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці області; дефіцит кадрів робітничих професій внаслідок відтоку кваліфікованої робочої сили за кордон; недоліки процесів реформування

системи державного професійного навчання і освіти; слабка заінтересованість роботодавців у підвищенні кваліфікації працівників; значні обсяги нелегальної зайнятості населення та «тіньової» заробітної плати; недостатній за європейськими стандартами рівень заробітної плати, що обумовлює низьку мотивацію до легальної праці; накопичення значної заборгованості з виплати заробітної плати на економічно активних підприємствах області.

Однією з причин негативних тенденції у сфері зайнятості є погіршення якості освіти та втрати трудового потенціалу, тому на сьогодні велику роль у забезпеченні ринку праці кваліфікованими кадрами відіграють професійно-технічна освіта та заклади вищої освіти.

Незважаючи на оптимістичні прогнози щодо підвищення рівня зайнятості, у абсолютній кількості чисельність населення зменшиться. Це може становити певну загрозу для розвитку економіки Запорізької області.

Четвертий напрямок – нерівномірність доходів і бідність населення. Середньомісячна заробітна плата по області за 2021 рік склала 13782 грн (5 місце серед регіонів, по Україні – 14014 грн) і збільшилась у порівнянні з 2020 роком на 19,3%. Індекс реальної заробітної плати за 2021 рік по відношенню до 2020 року склав 109,7% (17 місце, по Україні – 110,5%) [9].

Згідно з нещодавнім звітом Світового банку, у 2022 році в Україні рівень бідності зріс з 5,5% до 24,2%, а за межею бідності опинилося ще 7,1 мільйона людей. «...падіння ВВП на 30% значною мірою через те, що Україна експортує 80% своїх товарів через порти, до яких вона більше не має доступу. У нас була інфляція 26% – знову ж таки, що могло бути гірше – але зарплати людей також залишалися незмінними, а валюта девальвувала по відношенню до долара на 20%. Найбільша проблема полягатиме в тому, як створити нові робочі місця» [13].

Загалом можна зазначити, що стабілізація соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку Запорізького регіону може бути забезпечено за рахунок 5-ти основних складових, як це наведено на рис. 5.

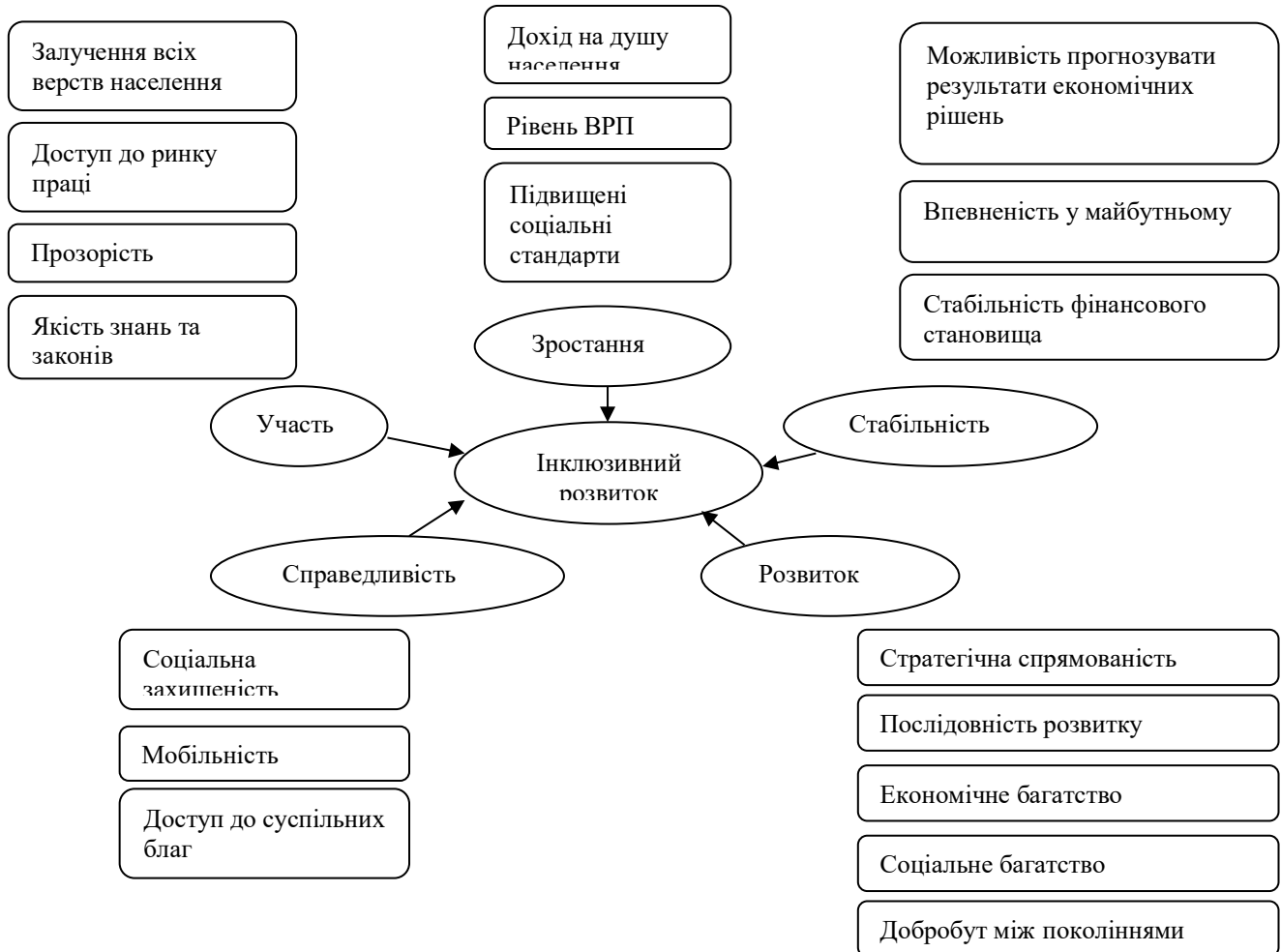

Рис. 2. Складові забезпечення соціально-демографічної складової інклюзивного розвитку Запорізького регіону

Джерело: сформовано автором на основі [14]

На досягнення інклюзивного розвитку мають бути спрямовані заходи зі стимулювання регіональних ініціатив. Має бути змінено механізм підтримки громад Запорізького регіону, зокрема створено так звані «полюси зростання» – опірні, більш сильні громади регіону. За рахунок розвитку таких громад з'явиться можливість розвивати інноваційний потенціал інших більш слабких громад. Також можна впровадити систему грантів, що означає пряме фінансування не всього регіону, а певної

ініціативи. Однією з технологій між громадської інтеграції може стати маркетинг, зокрема: соціальний маркетинг, маркетинг інновацій, туризму, event, відносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Резюмуючи зауважимо, що інклюзія є досить суперечливим соціальним феноменом, який проникає в усі сфери суспільного життя. Сучасне суспільство можливо ще не готове до її прийняття, але вже на сьогоднішній день існують деякі позитивні зміни в суспільній свідомості, чому сприяють і маркетингові технології.

З метою вирішення окреслених проблем, у Запорізькій області, можна запропонувати:

Перший напрямок – сфера охорони здоров'я:

- модернізацію закладів охорони здоров'я, зокрема оновлення матеріально-технічного забезпечення, впровадження системи ліфтів, пандусів тощо;
- впровадження електронних сервісів, зокрема: запис на прийом, електронне направлення на обстеження, електронний рецепт, електронний лікарняний;
- розширення спеціалізованих медичних закладів, які будуть спеціалізуватись на наданні певних послуг, що дозволить зменшити рівень навантаження на лікарів загальної практики та підвищити якість надання послуг фахівцями;
- забезпечення екстреної медичної допомоги, включаючи санітарну авіацію, трансплантологію тощо;
- посилення престижу професії «лікар» та мотивації лікарів до роботи;
- охорона материнства та дитинства, у т.ч. створення центрів психологічної підтримки та перинатальних центрів;
- розвиток паліативної допомоги;

- підтримка та розширення кількості програм із забезпечення певних категорій громадян лікарськими засобами;
- посилення профілактичних заходів та просвітницька робота серед населення з метою формування відповідального ставлення до власного здоров'я.

Другий напрямок – демографічне навантаження: можна зазначити, що при збереженні високих показників народжуваності і зменшенні міграції є можливість підвищення показника чисельності населення, що може стати запорукою стабілізації складу населення області. Окрім цього, стабілізації демографічної компоненти можуть сприяти такі заходи як:

- популяризація здорового способу життя;
- розвиток системи спортивних споруд;
- відродження культу родини тощо.

Третій напрямок – зайнятість населення. Серед пропозицій, які можуть забезпечити зайнятість населення можна виділити наступні:

- розвиток підприємств малого бізнесу та мікропідприємств. То ж забезпечення відповідних умов для розвитку дозволить знизити рівень безробіття серед населення регіону;
- оптимізація мережі закладів спрямованих на отримання якісної загальної та професійної освіти, зокрема мережі закладів спрямованих на отримання другої освіти;
- діджиталізація роботи державних органів спрямована на спрощення процедур створення та ліквідації підприємств та забезпечення їх роботи, зокрема, подання звітності, юридична підтримка;
- проведення заходів щодо популяризації та підвищення престижності робітничих професій, формування позитивного іміджу закладів професійної та професійно-технічної освіти;
- забезпечення можливості самозайнятості населення;
- створення центрів профорієнтації.

Четвертий напрямок – нерівномірність доходів і бідність населення. Для покращення стану розподілу доходів у Запорізькому регіоні можна виділити наступні напрямки:

- пряме збільшення доходів за рахунок підвищення продуктивності праці;
- спрощення оподаткування та градація податкового навантаження.

Таким чином можна буде уникнути прямого фінансування малозабезпечених;

- створення нових робочих місць;
- підвищення ефективності соціальних програм;
- соціальна підтримка осіб з обмеженими фізичними можливостями та їх соціалізація;
- детінізація економіки та зниження рівня корупції тощо.

Врахування цих чинників при розробці програм і стратегій розвитку міста дозволить забезпечити в довгостроковій перспективі стійкий соціально-економічний розвиток територій та підвищити якість життя населення.

Література

1. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 03.07.2023).
2. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC : International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p.
3. Бедос З. М. Для багатших і для бідніших. Зростання нерівності – одна з найбільших соціально-економічних і політичних проблем

- сучасності. Український тиждень. 31 жовтня 2012 р. URL: <http://tyzhden.ua/World/62625> (дата звернення: 03.07.2023).
4. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. 2013. URL: <https://cutt.ly/QeBE1TD> (дата звернення: 01.06.2023).
 5. Hollander S., Bolling R. Practice, don't preach: getting serious about inclusive development. 2015. URL: <https://cutt.ly/9eBE0Sj> (дата звернення: 13.06.2023).
 6. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1(51). С. 187-190.
 7. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Дзензелюк К.В. Інтегральна оцінка інклюзивного розвитку в Україні на національному та місцевому рівнях. Економіка та держава. 2019. № 6. С. 4-10.
 8. Базилюк А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа соціально економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 19-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (дата звернення: 03.07.2023).
 9. Охорона здоров'я міста Запоріжжя на період 2022-2024 роки. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1fo0meurl18ghf7qdn1tdo1ea4261.pdf (дата звернення: 04.07.2023).
 10. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізької області у 2021 році. Запоріжжя, 2022. URL: <https://merp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Zaporizka-ODA-2021.pdf> (дата звернення: 06.07.2023).
 11. Статистична інформація. Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia> (дата звернення: 30.06.2023).

12. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viynu> (дата звернення: 06.07.2023).
13. В Україні рівень бідності зріс до 24,2% – Світовий банк. Інтернет-портал «Слово і Діло». 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/01/novyna/ekonomika/ukrayini-riven-bidnosti-zris-242-svitovuj-bank> (дата звернення: 06.07.2023).
14. Berube A., Irons J. Measuring «inclusive economies» in metropolitan America. The Brookings Institution. 2016. URL: <https://www.brookings.edu/articles/measuring-inclusive-economies-in-metropolitan-america/> (дата звернення: 30.06.2023).

References

1. Natsionalna dopovid «Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina». Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (date of access: 03.07.2023).
2. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC : International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p.
3. Bedos Z. M. Dlia bahatshykh i dlia bidnishykh. Zrostannia nerivnosti – odna z naibilshykh sotsialno-ekonomichnykh i politychnykh problem suchasnosti. Ukrainskyi tyzhden. 31 zhovtnia 2012 r. URL: <http://tyzhden.ua/World/62625> (date of access: 03.07.2023).
4. Podesta J. Inclusive Economic Growth: Increasing Connectivity, Expanding Opportunity, and Reducing Vulnerability. 2013. URL: <https://cutt.ly/QeBE1TD> (date of access: 01.06.2023).

5. Hollander S., Bolling R. Practice, dont preach: getting serious about inclusive development. 2015. URL: <https://cutt.ly/9eBE0Sj> (date of access: 13.06.2023).
6. Prohnyak O.D. Inkliuzyvnyi rozvytok Ukrainy: pereshkody vs perspektyvy. Ekonomichnyi visnyk Donbasu. 2018. № 1(51). S. 187-190.
7. Iemelianenko L.M., Petiukh V.M., Dzenzeliuk K.V. Intehralna otsinka inkliuzyvnoho rozvytku v Ukraini na natsionalnomu ta mistsevomu rivniakh. Ekonomika ta derzhava. 2019. № 6. S. 4-10.
8. Bazyliuk A.V., Zhulyn O.V. Inkliuzyvne zrostantia yak osnova sotsialno ekonomichnoho rozvytku. Ekonomika ta upravlinnia na transporti. 2015. Vyp. 1. S. 19-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (date of access: 03.07.2023).
9. Okhorona zdorovia mista Zaporizhzhia na period 2022-2024 roky. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1fo0meurl8ghf7qdn1tdo1ea4261.pdf (date of access: 04.07.2023).
10. Rehionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Zaporizkoi oblasti u 2021 rotsi. Zaporizhzhia, 2022. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Zaporizka-ODA-2021.pdf> (date of access: 06.07.2023).
11. Statystychna informatsiia. Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti. URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia> (date of access: 30.06.2023).
12. Bezrobittia v Ukraini v period povnomasshtabnoi viiny. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viiny> (date of access: 06.07.2023).
13. V Ukraini riven bidnosti zris do 24,2% – Svitovyi bank. Internet-portal «Slovo i Dilo». 2023. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2023/05/01/novyna/ekonomika/ukrayini-riven-bidnosti-zris-242-svitovyj-bank> (date of access: 06.07.2023).

14. Berube A., Irons J. Measuring «inclusive economies» in metropolitan America. The Brookings Institution. 2016. URL: <https://www.brookings.edu/articles/measuring-inclusive-economies-in-metropolitan-america/> (date of access: 30.06.2023).